

חבל נחלתו

נוצרת האפשרות של מכרי כהונה.

והנה מצאנו שלכאורה לעצם דין מכירי כהונה אי"צ הלואה מוקדמת אלא נחשב כבא ליד כהן מעצם הרגילות לתת לו מתנותיו. כגון בב"ב [קכ"ג ע"ב]. ויותר מכן מצינו שהכהן יכול לתת את המתנות שעוד לא הגיעו לרשותו כיון שהרגילות ליתנם לו – עיין חולין קל"ג בדברי רב יוסף וכו"נ ביו"ד סי' ס"א.

ועדיין צריך לשאול מדוע לא די בהלוואה גופה כדי ליצור הקנאת המעשרות למפריש מחמת חוב הכהן, הלוי או העני. וראיה לכך שהדבר ניתן מתוספתא דמאי פ"ז [הי"א, י"ב]:

"ישראל שקבל שדה מכהן אמר לו ע"מ שהמעשרות שלי ארבע או חמש שנים מותר, לעולם אסור, שאין כהן עושה כהן. וכן בן לוי שהוא חייב מעות לישראל, לא יהא גובה לאחריים ומפריש עליו, שאין לוי עושה לוי. מפריש ישראל ברשות לוי וברשות עני, ועושה חשבון באחרונה דברי ר"מ, ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אומרים אא"כ נתן לו עישור (הגר"א מוחק "עישור" וגורס "מעות בראשונה"). ובמנחת בכורים מפרש: "גובה מאחריים" מעשר הניתן ללוי ויקבל מיד ישראל אחר בשביל הלוי ולגבות חובו מזה, דאין בן לוי

החייב יכול להעמיד ישראל להיות הוא המקבל בשבילו דלא יקיים האחר מצות נתינה. 'מפריש ישראל' שמפריש הפירות ולוקח לעצמו ברשות העני וברשות הלוי ונתן להם מעות אח"כ. והגר"א גרס 'מעות בראשונה' והוא כעין דאמרינן בגיטין בס"פ כל הגט דמלוה מעות את העני ואת הלוי להיות מפריש עליהן דבכהאי גוונא עשו שאינו זוכה כזוכה".

עולה שלפי ר"מ יכול אדם ליצור לעצמו חוב אצל כהן לוי ועני אף ללא חוב ממוני קודם על סמך רשותם בלבד, ולפי יתר התנאים רק על סמך חוב קודם. וכן פסק ברמב"ם [מעשר פ"ו ה"כ]: "וכן בן לוי שהיה עליו חוב לישראל לא יהיה ישראל זה גובה מאחריים ומפריש עד שיפרע כנגד חובו, שאין לוי זה עושה בעל חוב שלו כלוי אחר שיגבה מעשר מאחריים". וכתב ע"ז המהר"י קורקוס: "ונראה דמעשר שלו יכול לעכב בשביל חובו כדאיתא פרק כל הגט ולא אסרו כאן אלא מפני שלקחה מאחריים, וכן מורה לשון רבינו והוא לשון התוספתא שכתב שיגבה מעשר מאחריים". ולא הזכירו הרמב"ם והמהר"י קורקוס שצריך לזכות לו ע"י אחר או ע"י דין מכרי עניים כמו שכתב בפ"ז ה"ה-ו'.

סימן מח

דיני מעשר שני שאין בו שוה פרוטה

פרש כרש"י ומסביר: "ולא בעי למדרש אין בו שוה פרוטה אין מוסיף חומש אבל פדיון תופס דסברא לאוקמא מיעוטה בגופה ולא בחומש. דפחות משהו פרוטה לא חשיב ממון לתפוס פדיון, אבל למ"ד אין בחומשו קשה דטפי הוה ליה למדרש דאינו מוסיף חומש".

בבלי ב"מ [נ"ג ע"ב]: "ת"ר 'אם גאל יגאל איש ממעשרו' [ויקרא כ"ז ל"א] — 'ממעשרו' ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו שוה פרוטה". רש"י פרש: "פרט למעשר שאין בו שוה פרוטה — שאינו בכלל גאולה ולימדך שאינה תופסת פרוטה". ובתוס' [ד"ה אין]

קעו

חבל נחלתו

שני מן התורה ואסור באכילה מחוץ לירושלים אך אי"צ להעלותו ומניחו עד שירקב או שיזדמן לו להעלותו, ומדרבנן חייבוהו לחלל על מעות הראשונות. אבל שיטת הרמב"ם [מע"ש פ"ה ה"ט] כמאירי שכל חיוב מע"ש כשאין בו שו"פ הוא אך מדרבנן. וכתבו באוצר מפה"ת שכן סברו הראב"ד (כפי שהראנו מהספרא) ורא"ש. (וכתב שם בשם חזו"א דמאי ג' י"ג שאע"פ שרשאי לאכלו חוץ לירושלים שאר דיני מע"ש עליו ואסור לאכלו בטומאה ואינינות). ובכפ"פ [פ"מ] כתב: "ומעשר שני שאין בו שו"פ אינו תופס בו פדיון, א"כ יצניעהו עד שיהיה שו"פ בודאי ואז יפדהו כדין, ומעשר שני כזה בטל ברוב".

ובבבלי ב"מ [נ"ב ע"ב] דרך כיצד לפדות פירות אלו שאין בהם שו"פ – "אמר חזקיה מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות לפי שאי אפשר לו לאדם לצמצם מעותיו". ומפורש בגמרא שדרכו של חזקיה היא חיוב מדרבנן ומתוך שסלע הראשון אינו "מלא" במעשר שני.

אמנם בירושלמי [מע"ש פ"ד ה"ב] לא נזכר כלל שאינו נפדה, וכל שצויין הוא: "ר' יעקב בר אידא בשם רבי סימיי כל מעשר שני שאין בקרנו שוה פרוטה אינו מוסיף חומש, ר' יוסי בי רבי סימון בשם ר' יוחנן כל מע"ש שאין בחומשו שו"פ אינו מוסיף חומש". וקצת משמע שהירו' סובר שמע"ש שאין בו שו"פ נפדה על פרוטה.

ובהמשך: "תניא מ"ש שאין דמיו ידועין דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על הסלע הזה". ובארו בגמ' דהיינו על סלע שכבר חילל עליו מע"ש. אמנם לגר"א גירסא שונה. ומסבירה הרידב"ז שירושלמי פליג אבבלי וסובר שאפשר לפדות מע"ש שאין

לשתי האפשרויות שמעלה התוס' ניתן לצרף עוד שתיים: (א) אין צריך לפדות מעשר שני שיש בו פחות משו"פ. (ב) אין לו פדיון ויש לו דיני מעשר, אך גם אין חובה להעלותו לירושלים.

בספרא [בחוקתי פרק י"ב ה"י]: "חמישיתו פרט לפחות משהו פרוטה". ובפ"ה הראב"ד: "שאינו צריך פדיון וכיון שאין לו פדיון אין לו חומש, והכי איתא בפרק הזהב. ופליגי עלה בבבא מציעא, דאיכא מאן דאמר אין בחומשו פרוטה שאעפ"י שיש בו שוה פרוטה כיון שאין בחומשו פרוטה אין מוסיף עליו". אבל בר"ש משאנן כתב: "פרט לשאין בו שוה פרוטה שאין לו פדיון". ופסק כר"י. והשאלה שנשאלת מה דיני מע"ש שאין בו שו"פ א"כ, האם הוא חולין ומותר לטמאים או שהוא מע"ש אלא שהוא "תקוע" וא"א לפדותו.

כתב המאירי: "כבר בארנו שכל שאין שם שוה פרוטה ולא בא ממקום חיוב אינו נפדה מן התורה, ולא סוף דבר שאין בגוף המעשר שוה פרוטה שוה אינו כלום... אלא כל שאין בחומשו שוה פרוטה – אינו צריך פדיון, ויכול לאכלו חוץ לירושלים שכל שאין בו שוה פרוטה אינו כלום, וכל קרן שאינו ראוי לחומש אינו קרן. ומדברי סופרים לפדותו אלא שאין מוסיף עליו חומש. ואם פדה מעשר אחר אומר הרי זה וחומשו מחוללין על מענות הראשונות" (יבואר להלן).

אולם באוצר מפרשי התלמוד כתב שדברי המאירי נתונים במחלוקת: שיטת רש"י ותוס' שמע"ש פחות משו"פ הוא מעשר שני לכל דבר אלא שאינו נפדה בפ"ע, ואסור לאכלו חוץ לחומה (לא פדיון). וצריך העלאה לירושלים או פדיון על מעות הראשונות. ולריטב"א אמנם הוא מעשר

חבל נחלתו

כזה". עולה שחלקו בשתי נק': לחזו"א לאחר חילול על פרוטה מאיסר נוצרו מעות הראשונות אף אם חילול זה לא היה בשוויו, בעוד שהרב קוק לא הסכים לכך. כמו"כ לחזו"א החילול פחות משו"פ הוא "סגולי" וע"כ ניתן לחלל אפילו מאה פעמים, אבל הרב קוק סבר שגם בפחות משו"פ יש ענין כמותי וע"כ אם "נתמלאה" המטבע לא ניתן לפדות בה יותר.

ראיה לשיטת הרב קוק מדברי הרש"ס: "שכבר התפיס סלע לפדין מעשר ואפ"ה יכול להתפיס עד ספק ה' פרוטות כדמפ' ואזיל דאי אפשר שלא יהיו שם חולין כל שהן... עולה מדבריו שבחילול רגיל אך פעם אחת ניתן לחלל פחות משו"פ (וכיון שסבר 'ש בחומשו' מיקל בחמש פרוטות). ואילו לשיטת החזו"א שהפחות משו"פ 'בטל ברוב' לכאורה ניתן לחלל כמה וכמה פעמים.

ועדיין צריך לשאול לפי דרכנו (וכך כתב בכפ"פ שנהגו בא"י) ש'כשמתמלאת' המטבע מחללים אותה על מטבע אחרת, איך ניתן לחלל את הפחות משו"פ למטבע אחרת שהרי לפי חלק מהראשונים (רש"י ותוס' ועוד) לא ניתן לפדותו. ולשיטת הרב קוק שפחות משו"פ הוא כמותי ניתן לתרץ שהפחות משו"פ מצטרפים זל"ז ויש כאן יותר משו"פ, אבל לשיטת החזו"א קשיא!?! וניתן לומר שלפי דרכו אף פעם מטבע כזו לא 'מתמלאת' ע"י פחות משו"פ, ורק אם חללו עליו אף יותר משו"פ והוא צריך חילול כאן לכאורה השאלה עדיין קיימת. ואף כאן כיון שרוצים להשאיר את המטבע הראשונה בקדושת מ"ש (משום פרוטה חמורה) ניתן לומר שכל אותם חילולים של פחות משו"פ אינם מפריעים ואפשר להמשיך ולחלל על המטבע.

בו שוה פרוטה בפרוטה, אולם במע"ש שאין דמיו ידועים אם יש בו שו"פ מחלל על מעות הראשונות על פרוטה דמסתמא אית בהו. אבל המאירי כתב מפורש שאף פחות משו"פ מדרבנן מחללו בעצמו.

אולם כמה פעמים רשאי לפדות על מעות הראשונות לא צויין בראשונים.

ומצאנו מחלוקת בכך בין הרב קוק זצ"ל לחזו"א. החזו"א, עם עלייתו לא"י שאל את הרב קוק זצ"ל מדוע לא נהגו לחלל על מעות הראשונות והרב זצ"ל ענהו משום דין הגאונים לחלל מ"ש שוה מנה על פרוטה, וע"כ להקל ולחלל בו על מה שנשאר ממעות הראשונות נראה קולא גדולה. החזו"א שאל שוב [אגרות לראי"ה סי' שי"א]: "אשאלה להקל לי לסמוך אהא דאמרו ב"מ נ"ג א' ולייתי איסור כו' דמבואר אף במחלל לכתחילה על ש"פ של האיסור, ומניח השאר כדי לחלל פחות מש"פ שפיר דמי, והטעם דחסרון פחות מש"פ אינו מצד הפירות אלא מצד הכסף, וכל שיש כבר במטבע מע"ש מצטרף פחות מש"פ עם הכסף הראשון. ולהאמור אין חילוק בין מחלל פ"א למחלל מאה פעמים... אבל בידוע שיש במטבע עדיין חולין לית דין ולית דיין דא"צ ש"פ... אולם הרב קוק ענהו: "הנני חושב שלחלל על המותר מהמטבע הגדול אפשר, אם יהיה הפדיון הראשון בהערכת השינוי דוקא, כמש"כ במכתבי הראשון [ני"ג] שאז הפדיון מתפשט על המטבע כולו, ונשאר ממנו, ובכה"ג יכול לחלל אח"כ גם פחות מש"פ... נראה שאפשר לפדות אח"כ פחות מש"פ לא בלא קצבה, דלא מסתבר דלעולם יפדה וילך על סמך מעות הראשונות, אלא עד שישעור שאין יותר מעות הראשונות באותו מטבע, ומפני שאין הכל בקיאיין בזה לא נתפשט מנהג